

M. JESÚS MAIRATA i MATEU SERVERA

Pedagoga de l'ICE i professor del Departament de Psicologia de la UIB

L'avaluació de la qualitat docent a la Universitat de les Illes Balears

Al llarg del curs acadèmic 1995-96, la Universitat de les Illes Balears (UIB) ha posat en marxa un procés experimental d'avaluació de la qualitat docent emmarcat dins el Pla nacional d'avaluació de les universitats. L'objectiu del present article és transmetre des de l'ICE, organisme encarregat de dur a terme aquesta tasca, les nostres experiències en aquest tema, fonamentalment les referents a l'elaboració d'un qüestionari d'opinió de l'alumnat sobre la tasca docent del professorat. L'elaboració del Projecte d'avaluació del professorat de la UIB i especialment la construcció i aprovació de l'esmentat qüestionari, malgrat que compten amb una extensa revisió de base, han topat amb una sèrie de problemes que pensam que poden ser motiu de reflexió col·lectiva. D'altra banda, ateses la importància d'un procés d'avaluació de la docència universitària i les diferents repercussions que comporta, creiem essencial plantejar una sèrie de qüestions que poden ser motiu de debat. A més de presentar el qüestionari i les seves parts, també es comentaran els resultats de les dades ja analitzades.

1. Introducció

L'Institut de Ciències de l'Educació va rebre, el passat mes de gener, l'encàrrec del Vicerectorat d'Ordinació Acadèmica d'estudiar i investigar, amb caràcter experimental, la qualitat docent de la nostra universitat per al curs acadèmic 1995-96. El procés de recerca — bibliografia, models d'avaluació, anàlisi de qüestionaris, recaptació i estudi d'experiències d'altres universitats, i també de les que han dut a terme de manera individual determinats professors o departaments de la UIB, assistència a congressos i debats — ha culminat en l'elaboració d'un extens document que, amb el títol *Projecte d'avaluació de la tasca docent dels professors de la UIB*, va ser lliurat al ja esmentat Vicerectorat.

Aquest document es divideix en diferents parts. A la primera es fa un plantejament general del concepte d'avaluació i de les diferents finalitats que es volen aconseguir mitjançant l'avaluació de la docència universitària.

En aquest punt del projecte es formulen una sèrie d'interrogants referits a les metes o finalitats que persegueix la Universitat amb el seu projecte d'avaluació de la docència, quins són els objectius docents i quines són les qualitats d'un bon professor universitari, qüestions parcialment sense resoldre i a les quals és imprescindible donar resposta, ja que condicionaran tot el pla d'avaluació.

Dedicam la segona part del projecte a presentar una breu revisió de les tècniques i els procediments més freqüentment utilitzats per avaluar el professorat universitari en diferents indrets. La tercera part presenta i justifica la proposta de procediments per avaluar el professorat de la UIB. S'analitzen primerament les dimensions de mesura de la tasca docent universitària en general per proposar, a partir d'aquí, quines han de ser les dimensions a avaluar a la nostra universitat. Altres subapartats justifiquen la utilització d'un qüestionari estructurat que reculli l'opinió dels alumnes sobre la docència. El darrer subapartat analitza les característiques, el procés d'evolució i la previsió de futures tendències d'alguns qüestionaris d'avaluació utilitzats en altres universitats.

El quart punt recull la proposta de qüestionari d'opinió dels alumnes sobre la tasca docent dels professors de la UIB i els dos darrers apartats es dediquen a plantejar les diferents etapes que ha de seguir el procés d'avaluació i les característiques del procés tècnic a seguir.

El projecte d'avaluació presentat no es caracteritza per ser original o innovador. Consideram que el principal avantatge de la nostra proposta és el fet d'estar avalada per multitud d'experiències anteriors dutes a terme per diferents universitats. Diferents factors com ara la manca d'una experiència prèvia d'avaluació global de la docència a la UIB i la celeritat amb què la Universitat vol posar en marxa de forma experimental el pla d'avaluació que comporta gaudir d'un període de temps curt per realitzar una revisió bibliogràfica exhaustiva, per aconseguir informació d'altres universitats..., ens aconsellaven proposar un pla d'avaluació ja emparat per experiències anteriors.

El vicerectorat aprovà el projecte presentat i va sotmetre el qüestionari a la consideració dels consells d'estudis i departaments de la UIB amb la intenció de recollir les esmenes i rectificacions realitzades. L'acceptació d'alguns dels suggeriments i esmenes rebuts obligà a augmentar el nombre d'ítems del qüestionari. Malgrat que es va especificar que es tractava d'un qüestionari per recollir l'opinió dels alumnes únicament sobre la tasca docent del professor, hi va haver propostes d'afegir ítems referents a l'adequació de l'espai físic, la disponibilitat limitada de recursos, la necessitat de recollir l'opinió dels alumnes sobre les pràctiques...

El qüestionari i el seu procés d'aplicació, segons havia advertit el Vicerectorat d'Ordenació Acadèmica anteriorment, havia de ser sotmès a l'aprovació de la Junta de Govern, ja que bona part dels docents no acceptaven de bon grat ser avaluats. Posteriorment la Junta de Govern aprovà el qüestionari que recollia les principals esmenes presentades però es va decidir que la seva aplicació seria optativa, els departaments que volguessin sotmetre els seus professors a avaluació ho havien de comunicar en un termini màxim de quinze dies.

2. Etapes del procés d'aplicació del qüestionari i elaboració dels informes

Les primeres etapes del procés d'aplicació del qüestionari varen consistir a informar els degans, director de centre i professors implicats sobre els dies prevists per aplicar els qüestionaris, i a constituir els equips d'enquestadors.

Finalment els darrers dies del mes de maig s'aplicà el qüestionari als alumnes que cursaven assignatures de primer curs dels departaments d'Economia i Empresa i de Psicologia i als alumnes de primer i quart curs de l'Escola de Turisme. S'aplicà un qüestionari per a cada professor-assignatura-grup.

Un enquestador especialment ensinistrat presentava personalment el qüestionari als estudiants, donava les instruccions oportunes i esperava a l'aula fins que els alumnes l'havien omplert. Així els qüestionaris d'un ensenyant determinat es recollien en un sobre tancat en el qual s'identificaven el professor, l'assignatura, el grup d'alumnes i el nombre de qüestionaris recollits.

El qüestionari definitiu consta de trenta-nou ítems amb cinc categories de resposta: totalment d'acord, d'acord, indiferent, en desacord i totalment en desacord. Aquests ítems abasten moltes àrees del quefer docent, però a priori podríem agrupar-los en quatre blocs. En el primer bloc, compost fonamentalment pels nou primers ítems (alguns més com el 27 i el 28 tal vegada també hi tenen cabuda), hi hauria tots aquells ítems que tenen un caire «administratiu», és a dir, fan referència a obligacions del professor cap als seus alumnes, en molts de casos marcades legislativament (assisteix regularment a

classe...) i en altres pel sentit comú (avisa que no hi haurà classe...).

En el segon bloc (del 10 al 28) s'inclouen els ítems sobre aspectes purament docents (explica amb claredat, domina l'assignatura, relaciona conceptes nous amb els ja coneguts, etc.). En el tercer bloc (del 29 al 37) hi ha els ítems referits a les pràctiques de l'assignatura i a la seva avaluació, que en el nostre cas tenen una importància relativa ja que, d'una banda, el fet de ser alumnes de primer fa que molts no hagin realitzat cap examen amb el professor i, de l'altra, el tipus de pràctica difereix molt d'un estudi a un altre. En darrer lloc, el quart bloc el componen exclusivament els ítems 38 i 39 que, com es pot veure a la taula 1, són aproximadament com un resum final de l'opinió de l'alumne i ens poden servir, a més, com a elements de criteri per analitzar la resta de l'enquesta. Concretament l'ítem 38 demana a l'alumne si considera que el professor que imparteix l'assignatura és un bon professor i el 39 si val la pena assistir a les seves classes.

El total de qüestionaris recollits va ser de 2.605, distribuïts de la manera següent: 1.255 d'Economia i Empresa, 468 de Psicologia i 882 de Turisme. El total de classes o grups d'alumnes avaluats va ser de 51, xifra que no és coincident amb el nombre d'assignatures, ja que en alguns casos hi ha diferents grups d'una mateixa assignatura. Els sobres tancats es varen remetre al Servei de Càlcul i Informatització de la UIB, que va realitzar l'anàlisi de les dades que, una vegada conclòs, va ser enviat a l'ICE, on es dissenyaren i elaboraren els informes.

L'informe que va rebre cada professor avaluat va constar de les dades següents: la mitjana i la desviació estàndard de cada un dels ítems dels quals va ser valorat, juntament amb les mitjanes globals del seu departament i de la mostra total (s'hi adjuntaven representacions gràfiques). Als directors de departament i al de l'Escola els vàrem remetre els resultats corresponents al seu professorat, mentre que el Vicerectorat d'Ordenació Acadèmica i la Junta de Representants dels alumnes varen gaudir de les dades de la totalitat dels professors avaluats.

3. Resultats del qüestionari d'opinió sobre l'activitat docent

L'objectiu d'aquest apartat és oferir una anàlisi global dels resultats, si bé som conscients que potser el més important és la informació individual que ha rebut cada professor, perquè realment és la que més li permetrà millorar aspectes concrets de la seva feina.

L'anàlisi global dels resultats obtinguts en el qüestionari ofereix algunes dificultats. Per exemple, realitzar una mitjana de tots els ítems i presentar-la com a punt de referència no sembla adequat, a causa fonamentalment de la mescla d'ítems amb objectius molt diversos; no és el mateix ser ben o mal qualificat com a professor

en funció ser complidor i puntual, o en funció de la claredat de les explicacions i l'estructuració didàctica dels temes, tot i que totes aquestes són característiques molt desitjables de la docència. Per aquest motiu els resultats que presentem se centren en els ítems 38 i 39, que, com veurem a continuació, sembla que compleixen aquesta funció més encertadament.

A la taula 1 es pot observar la llista d'ítems del qüestionari juntament amb el quocient de correlació que manté cadascun amb els ítems 38 i 39. En primer lloc convé fixar-se en l'elevada correlació que mantenen entre si, 82, que pot interpretar-se com un fet de coherència molt necessari en aquest tipus d'enquestes.

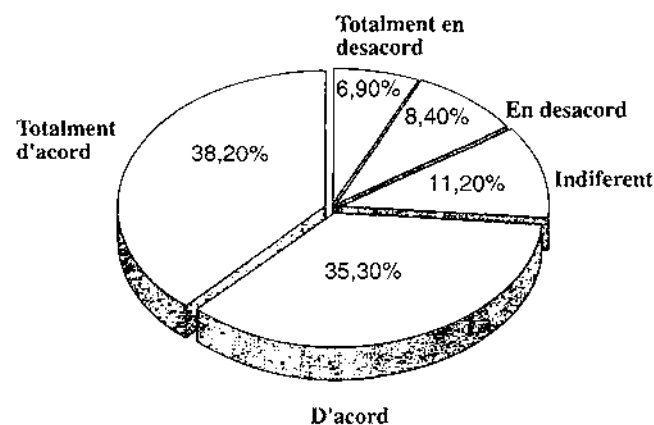
Qüestionari d'opinió sobre la tasca docent		ÍTEMS	
Universitat de les Illes Balears, 1996.		38	39
1	Assistència a classe...	.44	.45
2	Avisa de que no hi ha classe...	.38	.38
3	Puntualitat...	.37	.37
4	Acompliment de tutories...	.38	.37
5	A les tutories dedica el temps necessari...	.40	.36
6	Imparteix la classe el profe. titular...	.32	.34
7	Lliurament anticipat del programa complet...	.50	.47
8	Desenvolupament del programa a ritme adequat...	.50	.45
9	Els temes explicats responen al programa...	.54	.53
10	Es fa un bon tractament dels temes...	.73	.68
11	Està al dia i domina els continguts...	.68	.67
12	Explica amb claredat	.73	.67
13	Relaciona els conceptes nous amb els ja treballats	.64	.61
14	Estructura bé les classes...	.65	.62
15	Es prepara les classes	.63	.64
16	Es preocupa per fer bé les classes...	.67	.65
17	Demuestra interès vers la docència...	.68	.67
18	Es preocupa per l'aprenentatge de l'alumne	.68	.65
19	Fomenta l'interès per l'assignatura	.67	.67
20	Actitud d'ajut i de diàleg...	.67	.63
21	Respon a les preguntes de la classe...	.67	.60
22	Fomenta la participació...	.51	.49
23	Desenvolupa el pensament autònom...	.51	.53
24	Tracta amb respecte als alumnes...	.60	.60
25	Afavoreix un bon clima de classe...	.64	.61
26	Utilitza material didàctic...	.42	.39
27	Recomana l'assistència a conferències...	.35	.36
28	La bibliografia recomanada és accessible	.37	.42
29	Es realitzen les suficients pràctiques...	.34	.33
30	Es resolten suficients supòsits pràctics a classe...	.36	.35
31	Lliura un programa de pràctiques...	.42	.40
32	Coherència explicació teòrica - pràctiques...	.51	.50
33	Utilitat de les pràctiques...	.45	.47
34	Anticipa els criteris d'avaluació de l'assignatura...	.48	.45
35	Adequació del procediment d'avaluació...	.51	.48
36	L'avaluació s'ajusta al temari de l'assignatura	.51	.50
37	Acceptació de la revisió de treballs, examens...	.50	.46
38	Consideres que és un bon professor...	***	.82
39	Val la pena assistir a les seves classes...	.82	***

Taula 1.

Quan comparem les correlacions que apareixen en cadascun dels tres grans blocs, podem observar que en el primer bloc, on apareixen els ítems que es refereixen més explícitament a obligacions «administratives» del docent, les correlacions són moderadament elevades, si bé no superen el 53. Encara que totes siguin estadísticament significatives, donada l'amplitud de la mostra, la seva contribució a la valoració global del professor no és la més elevada. D'altra banda, en les del segon bloc, on se situen els ítems que valoren aspectes essencialment propis de la docència, les correlacions són bastant més elevades. De fet, si definíssim un punt de tall amb correlacions per sobre del 60 (certament un punt arbitrari però que ja ens permet parlar de quocients relativament elevats) els catorze ítems que compleixen aquesta condició estarien en aquest bloc. D'altra banda, els ítems del tercer bloc ofereixen de nou correlacions no superiors al 51.

Un aspecte que crida l'atenció és la coincidència que hi ha en els catorze ítems que més es correlacionen, atès que són els mateixos tant per a l'ítem 38 com per al 39. Posteriorment, en l'apartat de conclusions, comentarem més detingudament aquest aspecte que ens pot ajudar a tenir una idea de la concepció que té el nostre alumnat del que ha de ser un professor universitari.

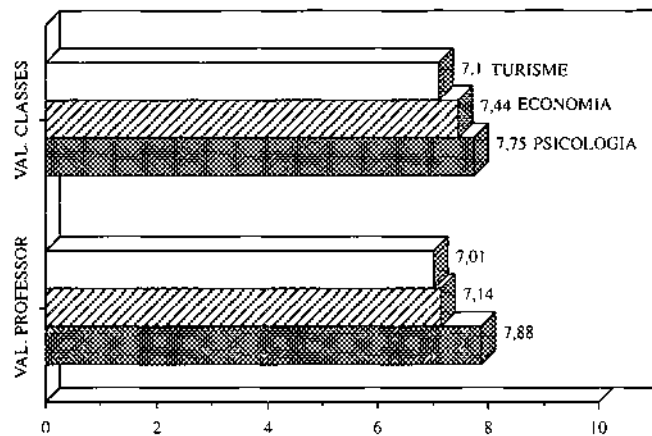
D'altra banda, i entrant ja a considerar els resultats concrets, podem avançar que en general han estat molt positius. El gràfic 1 mostra els percentatges de 2.212 respostes computades a la pregunta resum de si l'alumne considera que el seu professor realment és «un bon professor».

Gràfic 1.

Els resultats indiquen que més del 73% de les respostes estan d'acord o totalment d'acord amb aquesta pregunta, mentre que el desacord només afecta poc més del 14%. La mateixa tònica de resultats es manté tant a l'ítem 39, on més del 74% de les respostes està d'acord que «val la pena assistir a les classes», com pràcticament en tots els restants ítems del qüestionari.

A banda dels percentatges, analitzant les mitjanes obtingudes sobre els ítems 38 i 39, el gràfic 2 també ens mostra resultats molt positius.

Gràfic 2.

Encara que l'escala de valoració anava d'1 a 5, al gràfic 2 les puntuacions apareixen transformades en una escala que va de 0 a 10, més d'acord amb el que és la tradició acadèmica. La mitjana global obtinguda sobre l'ítem 38 (valoració del professor) fou de 7,24 (desviació estàndard = 3,01), mentre que sobre l'ítem 39 (valoració de les classes) fou de 7,39 (d. e. = 2,94). En els dos casos l'anàlisi de la variància que compara els resultats dels tres grups resulta estadísticament significativa, amb unes diferències que van en la mateixa direcció: els professors de Psicologia són els que presenten la mitjana més elevada, seguits dels d'Economia i Empresa i en darrer terme els de Turisme. En tot cas, al nivell pràctic, les diferències són mínimes i podem concloure que l'opinió general de l'alumnat sobre el seu professorat i la qualitat de les classes rebudes és prou positiva en els tres departaments/escola.

4. Conclusions

La construcció i aplicació del qüestionari i la realització del projecte d'avaluació docent ens ha permès d'arribar a diferents conclusions que afecten el procés d'avaluació i els resultats obtinguts.

Quant al procés d'avaluació, cal destacar que, malgrat els problemes inicials, l'experiència ha estat valorada per totes les parts com a molt positiva. La resposta de l'alumnat ha estat molt coherent i seriosa i hem trobat molta col·laboració en el professorat implicat, si bé encara sembla que s'haurà de fer més feina per deixar clar que l'objectiu era conèixer l'opinió de l'alumnat sobre aspectes de la tasca docent, i no sobre qüestions d'infraestructura, plans d'estudi, recursos, etc. Consideram que l'avaluació de tots aquests temes s'insereix en un pla més general d'avaluació de la qualitat de la Universitat que s'hauria de desenvolupar els propers anys.

Quant als resultats obtinguts, podem destacar diverses qüestions. En primer lloc, la definitiva reestructuració del qüestionari per al curs 1996-97 (recordem que aquesta ha

estat una aplicació experimental) passa per la reducció del nombre d'ítems. Els resultats han mostrat que la contribució a la valoració general sobre la qualitat del professor i sobre si val la pena assistir a les seves classes ha estat desigual per a la totalitat dels ítems. Fer un bon tractament dels temes del programa o explicar amb claredat són aspectes que han tingut més influència en les valoracions esmentades que ser puntual, o complir amb l'horari de les tutories. És a dir, s'hauran de prioritzar els ítems purament «docents» i deixar més de banda els que abordin aspectes «administratius» que, de fet, ja tenen uns mecanismes d'avaluació més o manco definits (consells de departament, representants dels alumnes, etc.).

Les baixes correlacions d'alguns ítems del segon bloc fan que ens plantejem alguns dubtes sobre quines són les qualitats del professor universitari que més valora l'alumnat. És relativament sorprenent que ítems referents a si el professor fomenta la participació, utilitza material didàctic, desenvolupa el pensament autònom i recomana bibliografia accessible es correlacionen menys amb la idea de ser un bon professor que els restants ítems del mateix bloc. Inicialment sembla que el perfil del bon docent, segons els alumnes, s'apropa més a la concepció del model tradicional de professor que al model més innovador que podria semblar preponderant avui dia.

Per acabar, donada la importància i les diferents repercussions que comporta un procés d'avaluació de la docència universitària, creiem essencial plantejar una sèrie de qüestions a les quals la Universitat ha de donar resposta: què es persegueix a través de l'avaluació de la docència, quins són els objectius docents i quin és el model de bon professor universitari.

El plantejament de la primera qüestió és en funció de l'opinió generalitzada que el procés d'avaluació docent ha de ser distint segons les finalitats perseguides. La importància de definir i donar a conèixer a la comunitat universitària les finalitats del procés d'avaluació per poder aconseguir un nivell elevat d'interès i acceptació de l'avaluació en el si de les universitats és reconeguda pel Consejo de Universidades. D'altra banda, el concepte d'avaluar comporta la necessitat de respondre la segona qüestió: en avaluar comparem els resultats obtinguts en la pràctica amb els objectius inicialment plantejats. Malgrat que en moltes universitats no hi ha una definició explícita d'objectius propis, darrerament sembla que ja hi ha molts d'esforços en aquesta direcció i que el panorama haurà de canviar. La tercera qüestió plantejada es refereix a quines són les qualitats d'un bon professor universitari; consideram que qualsevol procés d'avaluació s'ha de recolzar en un model que defineixi quines són les característiques bàsiques del docent eficaç.

L'avaluació de la qualitat de les universitats és un concepte ampli que inclou l'avaluació de la recerca, dels serveis, de la docència, de la infraestructura, etc. Sens dubte la iniciativa presa per la UIB el passat curs acadèmic enceta el procés amb el primer pas, però ens queda un llarg camí.